

Teknolojinin Tarihle Buluşması: Yıldız Sarayı Fotoğraf Albümleri

 PERVİN BEZİRCİ^a

Geliş Tarihi: 14.03.2020 | Kabul Tarihi: 29.04.2020

Öz: Dijitalleştirme bir koruma stratejisi olarak ve genişleyen erişimdeki faydaları açısından evrensel olarak kabul edilmiş durumdadır. Dolayısıyla, kültürel miras içerisinde yer alan bilgi kaynaklarını bünyesinde barındıran kültürel bellek kurumları olan müzeler, arşivler ve kütüphanelere koruma ve erişim konusunda sorumluluk düşmektedir. Kültürel bellek kurumlarının bu bilgi kaynaklarını kullanıcı ihtiyaç ve beklentilerine uygun şekilde sunabilmesi ve koleksiyonlarını gelecek nesillerin de kullanabilmesi için teknolojik gelişmelere uyum içinde altyapı olanaklarını geliştirerek hizmet verme zorunluluğu oluşmaktadır. Bu çerçevede bu çalışmada, nesli tükenmekte olan fotoğraf koleksiyonlarının korunmasına dikkat çekilerek, kültürel mirasın hem tarihi bilgi veren hem de çağdaş topluma farklı perspektifler sunan en değerli materyallerinden biri olan nadir eser niteliğindeki fotoğraf koleksiyonlarının dijitalleştirilerek hem özgün yapılarının korunması hem de elektronik ortamda kolay erişilebilirliğinin sağlanması konusu ele alınmaktadır. “İstanbul Üniversitesi II. Abdülhamid Fotoğraf Albümleri Projesi” örneğinden yola çıkılarak fotoğraf koleksiyonunun dijital ortama aktarılması sonucundaki koruma ve erişim kazanımları tartışılmakta ve değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel miras, dijitalleştirme, Abdülhamid Fotoğraf Albümleri, İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler.

^a İstanbul Üniversitesi, Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı
pervinb@istanbul.edu.tr

Technology Meets History: Yıldız Palace Photo Albums

Abstract: Digitization has been universally accepted as a protection strategy and for its benefits in expanding access. Consequently, the responsibility falls on protection and access to museums, archives and libraries, which are cultural memory institutions that contain information sources within the cultural heritage. For cultural memory institutions to present these information resources in accordance with the needs and expectations of users and to offer their collections for future generations, an obligation to provide services by developing infrastructure facilities by technological developments surfaces. In this context, this study examines, by emphasizing the protection of endangered photo collections, digitizing photographic collections, one of the most valuable materials of cultural heritage that both provide historical information and offer different perspectives to the contemporary society, digitization of both their original structures and easy accessibility in the electronic environment has been elaborated. Hereby, "İstanbul University's Abdülhamid IInd. Photo Albums Project", the protection and access gains as a result of transferring the photo collection to digital media have been discussed and evaluated. Protection and access gains, in particular as a result of transferring the photo collection to digital media have been discussed and evaluated based on the example of "İstanbul University's Abdülhamid II Photo Albums Project".

Keywords: Cultural heritage, digitization, Abdülhamid Photo Albums, İstanbul University, Rare Works.

Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojisinde yaşanan sürekli gelişim, yeni dünya düzeni oluştururken, geçmişten günümüze kadar gelen ve insanların yaşamına yön veren kültürel miras öğelerini yeniden canlandıracak ve bu değerli kaynakların kullanımlarını, erişimlerini kolaylaştıracak fırsatlar da sunmaktadır. Bilinç artırmak ve farkındalık oluşturmak, geçmişin geleceğe korunarak taşınması, kullanım alanlarının kolay erişim noktasına getirilmesi için kültürel miras yönetiminde dijitalleştirilmenin önemi ortaya çıkmaktadır. Elektronik ortam hızlı bilgi iletme ve dünyanın her yerinden erişilebilme özellikleriyle ön plana çıkmış, geçmişe dönük belgelerin de elektronik ortama aktarılması ve kullanıcıların hizmetine sunulması büyük önem kazanmıştır.

Teknolojik iletişimde kültürel mirasın korunması ve yaşatılması ile sağlanacak renklilik ve hareketliliğin farkına varılması önemlidir. Bu durum ulusal ve uluslararası çerçevede kültürel mirasın korunmasına yönelik olarak çalışma alanlarının oluşmasını da sağlamıştır. Bu yüzden, kültürel miras kurumları olan bilgi ve belge merkezleri, kütüphaneler, arşivler, müzeler bilgi toplumunda etkin rol alabilmek için dijital koruma metotları, sistemleri ve teknolojileri geliştirmeye başlamıştır.

Bu bağlamda, Yıldız Fotoğraf Koleksiyonu'nun dijitalleştirilmesi projesi de, Türkiye'nin ve dünya tarihinin bir dönemine ışık tutacak kültürel mirasın korunması ve erişimi açısından faydalı ve teknolojinin fırsata çevrilmesi anlamında bir iyi uygulama örneği teşkil etmektedir. Bu yüzden çalışmada, bilhassa nadir nitelikteki eserlerin dijitalleştirilmesinin gereklilikleri üzerinde durulduktan sonra, Cumhurbaşkanlığı himayesinde, İstanbul Üniversitesi ve TBMM Genel Sekreterliği (Milli Saraylar) işbirliği ile gerçekleştirilen Sultan II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri Projesi'nin önemi, hedefleri, çıktıları ve teknik aşamaları anlatılmaktadır.

Nadir Nitelikteki Eserlerin Dijitalleştirme/Sayısallaştırma Gereklilikleri

Dijitalleştirme, kâğıt belge, fotoğraf ya da grafik malzemeler gibi fiziksel ya da analog materyallerin elektronik ortama ya da elektronik ortamda depolanan görüntülere dönüştürülmesi ya da genel olarak, elektronik sistemlerce algılanamayan yapılandırılmamış formdaki bilginin elektronik ortamca algılanabilecek yapılandırılmış forma çevrilmesidir (Coyle, 2006, s.205; Bezirci, Bostancı ve Gürel, 2012,s.131). Diğer bir ifadeyle “görsel ya da işitsel öğelerin, bilgisayarlar tarafından tanınabilmesi, işlenebilmesi ve saklanabilmesi amacıyla sayısal kodlara dönüştürülmesi işlemidir” (Deren, 2006, s.28). Dijitalleştirme ile görünmeyen görünür olur ve kütüphane kaynaklarına erişim artar. Kaynaklar sadece bir grup araştırmacı tarafından değil herkes tarafından erişilebilir hale gelir, kullanıcılar kaynaklara hızlı erişim olanağı bulur, dijitalleştirme ile mekân ve zaman sorunu ortadan kalkar ve birden fazla kullanıcı bir kaynağı aynı anda kullanabilir (Eke, 2011, s. 3; Cope ve Kalantzis, 2010, s. 16; Bezirci, Bostancı ve Gürel, 2012, s. 131).

Zengin kültürel mirasa sahip toplumlardaki müze, kütüphane ve arşiv uzmanları dijital teknolojileri on yılı aşkın bir süredir kendi ihtiyaçları doğrultusunda nasıl entegre etmeleri gerektiğini anlamışlar ve dijital ortamda bilgi korumanın zorlukları ile mücadele etmeye başlamışlardır. Kültürel mirasın saklanması ve korunmasına ilişkin ortaya çıkan iki yaklaşım vardır: “Koruma için dijitalleştirme” ve “dijital koruma”. Bu yaklaşımlar, temelinde birbirleriyle yakından ilişkilidir, ancak temel standartlar, süreçler, teknoloji, maliyet ve örgütsel sorunlar oldukça farklıdır. Çünkü ilkinde basılı eserlerden yeni dijital ürünler yaratılır, ikincisinde ise orijinal kaynağın somut bir nesne ya da dijital ortamda yaratılmış veri olup olmadığına bakılmaksızın bu ürünlerin değerleri korunur (Conway, 2010,s.62-65; Bezirci, Bostancı ve Gürel,2012,s. 131). Koruma için sayısallaştırma ile ilgili faaliyetler arasında sadece dönüştürme süreci değil, aynı zamanda seçim, tam ve doğru tanımların

oluşturulması ve sayısal koleksiyon oluşturma da yer almaktadır (Matusiak & Johnston, 2012, s. 1175).

“Dijitalleştirmede üç temel amaç vardır: Bilgi taşıyıcısının aslının korunması, bilgi taşıyıcısının yıpranmasının önlenmesi ve bilgi taşıyıcısının kullanımının yaygınlaştırılması. Nadir eserlerin dijitalleştirilmesinde amaç bunlara ek olarak kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere güvenli bir şekilde aktarılmasıdır. Çünkü içinde bulunduğumuz zaman dilimi, dijital çağ olarak adlandırılmaktadır. Yaşanan sürekli ve hızlı değişim, yerel kültür öğelerinin kayıt altına alınabilmesi için dijitalleştirmeyi zorunlu kılmaktadır” (Darçın,2010, s.49). Sayısallaştırma standartlarına göre gerçekleştirilen sayısal dönüşüm projeleri, yalnızca anında erişim ve kullanım için kopyalar sağlamakla kalmaz, aynı zamanda uzun vadeli sayısal koruma gerektiren arşiv ana dosyaları şeklinde yeni bir değerli varlık oluşturur (Matusiak & Johnston, 2012, s. 1174).

Koruma amaçlı dijitalleştirilme gereklilikleri bakımından, nadir eser değerindeki fotoğrafların zaman içindeki kondisyon durumları düşünüldüğünde; bütün fotoğraf baskıları ultraviyole ışık, kirlenici unsurlar, nem ve tozdan zarar görebilir. Siyah beyaz fotoğraflar renkli fotoğraflara oranla ışık, sıcaklık veya nem değişikliklerine karşı çok daha hassastır. (Millar,2010,s.89). Fotoğrafların korunmasını sağlamak için en üst düzeyde dikkat gösterilmelidir. Fotoğrafların fiziksel kullanımına ilişkin kurallar kullanıcılar için belirlenmeli ve uygulanmalıdır (Hendriks,1997,s.98). İşte bu noktalarda kıymetli nadir nitelikteki fotoğrafların dijital ortama aktarılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca, araştırmacı, kullanıcı bilgi ihtiyaçları hızla değişen teknolojiler ve eğitim sisteminden büyük ölçüde etkilenmektedir. Kütüphane kullanıcıları, araştırmacılar artık kütüphanecilerden, bilgi uzmanlarından her zamankinden çok daha fazla beklenti içindedir. Doğru bilgiye, doğru zamanda, doğru biçimde ve nerede olursa olsun her yerden erişmek istemektedirler (Bezirci,2018,s.237). Nitekim, Yıldız Fotoğraf Koleksiyonu-

nun da yer aldığı İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi kullanıcı eğilimleri incelendiğinde de dijitalleştirilme ihtiyacı ve dijital ortama aktarılan yayın talebi yoğunluğu görülebilmektedir. Şöyle ki; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi farklı disiplinlerden, ulusal ve uluslararası çok sayıda kullanıcının ilgi odağı durumundadır. Kullanıcı sayıları aşağıda tablo 1’de görüldüğü üzere sürekli olarak artmaktadır. Nadir eser kullanıcıları bizzat gelerek ve/veya uzaktan erişim (e-posta, telefon) yolu ile başvuru yaparak hizmet almaktadır. Eser niteliği ve kondisyon durumuna bağlı olarak kütüphane kuralları kapsamında, kullanıcının talep ettiği eser dijital ortama aktarılarak CD olarak teslim edilmekte veya kütüphane okuma salonlarında bulunan bilgisayarlardan erişim sağlanmaktadır. Ayrıca, işlemleri tamamlanarak dijital ortama aktarılan eserlerin okuma çözümlüklerine kütüphane otomasyon sistemi üzerinden erişilebilmektedir.

Tablo 1. Nadir Eserler Kütüphanesi Kullanıcı Sayısal Verileri (2014-2019)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Toplam
Kullanıcı Sayısı (Uzaktan Erişim: e-posta, tel)	5.681	7.648	5.175	6.567	8.192	7.599	40.862
Kullanıcı Sayısı (Okuma Salonu)	1.295	1.686	1.511	1.836	1.665	1.744	9.737
Toplam Kullanıcı Sayısı	6.976	9.334	6.686	8.403	9.857	9.343	50.599

Tablo 1.’deki 2014-2019 yılları verilerine göre; uzaktan erişim yolu ile başvuran kullanıcı sayısı toplam 40.862 iken okuma salonu hizmeti alan kullanıcı sayısı toplam 9.737’dir. Nitekim, Tablo 2.’ye de baktığımızda kullanıcıların çoğunun istedikleri esere erişim için elektronik ortamı daha fazla tercih ettiği görülmektedir. Tablo 2’deki 2014-2019 verilerine göre kullanılan orijinal eser sayısı toplam 14.167 iken kullanılan dijital eser sayısı toplam 380.218’dir.

Tablo 2. Nadir Eserler Kütüphanesi Kullanılan Eser Sayıları (2014-2019)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Toplam
Orijinal Eser	4.747	3.366	600	3.658	536	1.260	14.167
Dijital Eser	22.972	46.139	89.314	833	88.391	132.569	380.218
Künye Tarama Hizmeti	233	422	1.500	795	422	112	3.484
Hazırlanan CD	615	693	554	607	658	891	4.018
Sayısal Görüntü	86.008	788.649	104.734	53.228	190.684	216.840	1.440.143

Günümüz koşullarında teknolojinin etkisi ile bilgiye erişim şartlarının ve buna paralel olarak kullanıcı/ araştırmacı beklenti ve taleplerinin de değiştiği görülen bir gerçektir. Teknoloji ile uyumlu çalışan araştırmacı zaman ve mekandan bağımsız ve bilgi kaynaklarına en kolay erişim sağlayan yöntemlerle çalışmak istemektedir. Bu sebeple, eserlerin korunması, erişim koşullarının kolaylaştırılması kadar kullanıcı tercihleri de kültürel bellek kurumu olan kütüphanelerin, bilhassa nadir nitelikteki kıymetli eserleri, dijital ortama aktarmasını zorunlu hale getirmektedir.

Bu gerekçelerle hayata geçirilen Sultan II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri Projesi'nin teknik detayları anlatılmadan önce, Yıldız Fotoğraf Koleksiyonu ve bu değerli koleksiyonun dijitalleştirilme gereklilikleri, amaç ve hedefleri hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır.

Sultan II. Abdülhamid Dönemi Yıldız Fotoğraf Koleksiyonu

19. yüzyıla ait dünyanın en büyük, en zengin görsel arşivlerinden biri olarak tanımlanabilecek, Sultan II. Abdülhamid döneminde çekilen fotoğraflardan oluşan Yıldız Fotoğraf Koleksiyonu, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde özenli koşullarda muhafaza edilerek hizmete sunulmaktadır. Koleksiyon 918 adet fotoğraf albümü ve bunların içinde yer alan 36.585 adet fotoğraftan oluşmaktadır (Bezirci, 2020, s. 129-

131). Bu fotoğraflar, sadece İstanbul ya da Osmanlı topraklarının değil, neredeyse tüm dünyanın eski bir tapusu niteliğindedir. Albümler, döneme ait sosyal dokuyu yansıtması ve yakın tarihimiz açısından paha biçilemez hazine niteliğinde kaynaklardır (Atasoy,2009,24). II. Abdülhamid albüm koleksiyonu, 19. yüzyıl sonlarında fotoğrafçılık ve küresel iklimi inceleyenler için oldukça zengin bir kaynaktır (Greene, 2010, s. 1). “Fotoğrafın varlığı ve kullanım alanının ne kadar geniş olduğunu gösteren bu albümler özgün ciltleri, zarif mizanpajları ve süslemeleri, farklı dillerde hazırlanmış edisyonları, foto alt bilgileri ile de dönemin sanat, estetik anlayışını ve arşivcilik faaliyetini de göstermektedir. Osmanlı fotoğraf tarihi açısından da çok önemli olan bu fotoğraflar yüksek belge değeri ile tarihe ışık tutmaktadır” (Kocaşık ve Uslu, 2015, s. 517).

Foto 1. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Yıldız Sarayı Albüm Koleksiyonu Odası

Fotoğrafların konuları çok çeşitlidir. Bunların küçük bir kısmı Amerika, Avrupa ile başta Japonya olmak üzere bazı Uzakdoğu ülkelerindeki şehir ve tabiat güzelliklerini, sarayları, fabrikaları, gemi, silah ve çeşitli sanayi ürünlerini, din ve devlet büyüklerini, müze ve sanat eserlerini konu olarak alır. Ancak çoğunluğunu Osmanlı İmparatorluğu topraklarındaki şehirler, adalar, kaleler, köprüler, fabrikalar, gemiler, karakollar, çeşme-

ler, camiler, türbeler, okullar, hastaneler, şehir panoramaları, sportif gösteriler, arkeolojik yöreler, törenler, yabancı devlet başkanlarının İstanbul ve Kudüs'ü ziyaretleri, demiryolları, istasyonlar, sergiler, çiftlikler, Osmanlı sarayları, köşkler ve kasırlar, saray mücevherleri, saray tiyatrosu, şehzade ve sultanlar, zabıt ve yaverler gibi çok çeşitli konular oluşturur. Albüm kapaklarında genelde bordo ve yeşil kadife tercih edilmiştir. Albümler arasında 78x55 gibi büyük ebatlarda ve ağır albümler yanı sıra 41x32 gibi küçük ebatlarda albümler de bulunmaktadır. Çeşitli kompozisyonlar içeren albümlerin kapak süslemelerinde ortak özellik Osmanlı arması kullanılmasıdır. (Atasoy,2007,s.8-9; Dördüncü,2006,s.14). Öte yandan albüm ciltleri de dikkat çekici birer sanat harikasıdır; (aşağıda foto.2'deki örneklerde görüldüğü gibi) çoğu deri olmakla beraber bazıları ahşap, bazıları kumaştır ve madeni olanlar da mevcuttur (Atasoy, 2009, 22).

Foto 2. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Yıldız Sarayı Albüm Koleksiyonundan cilt ve kapak örnekleri

Yıldız Sarayı Fotoğraf Albümlerinin Dijitalleştirilme Gereklilikleri, Amaç ve Hedefler

Sultan II. Abdülhamit Han'ın Yıldız Fotoğraf Koleksiyonu, dünya genelinde kapanmakta olan bir devrin canlı tanıklığını yapan sadece ülkemiz için değil dünya kültürü için de eşsiz değere sahip kültürel bir mirastır. Dünyanın çeşitli ülkelerinde, çekildiği dönemin rejimlerini, sosyal ve siyasal yapılarını belgeleyen adeta son tanıklardır. Bu yüzdendir ki, muhafaza ve kullanım koşulları son derece önemlidir.

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde muhafaza edilen, Sultan II. Abdülhamid Han'ın Yıldız Fotoğraf Koleksiyonu iklimlendirme, güvenlik ve tüm saklama koşulları açısından en üst düzeyde yeterlilik sağlanarak muhafaza edilmektedir. Ancak, koleksiyonu gelecek nesiller için sağlıklı koşullarda daha uzun yıllar muhafaza edebilmek ve eserlerin araştırmacı incelemeleri sırasında yıpranmasını önlemek de gerekmektedir. Erişimi kalıcı kılabilmek amacıyla, seçilen malzemenin ömrünün uzun olmasının sağlanması arşivlerin korunması gerekliliğidir. Dolayısıyla, değerli arşivleri barındıran kurumlar politika geliştirerek kıymetli eserlerin orijinallerinin içerdiği bilgilerin yeterince erişilebilir olması için teknikler ve stratejiler geliştirmelidir (Forde, 2007, s.1). İşte bu yüzden, Yıldız Fotoğraf Koleksiyonunun eser kıymeti gereği kondisyon koşullarının muhafazasını sağlayarak, araştırmacıların kullanımına sunmak üzere dijital kopyalarının oluşturulması gereği ortaya çıkmıştır. Araştırmacıların fotoğraflara hızlı ve güvenli bir şekilde erişebilmelerinin sağlanması hedefiyle Sultan II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri Proje çalışması başlatılmıştır. Bu projenin amacı, büyük bir kısmı II. Abdülhamid'in talimatıyla 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyılın başında çekilmiş, değerli bir kültür hazinesi olan Yıldız Fotoğraf Koleksiyonu'nun son teknoloji ile dijitalleştirilerek, kullanıcıların hem fotoğraflara ait meta verilerini (Concept-Based Information Retrieval) hem de fotoğraf içeriklerini birlikte sorgulayarak (Content-Based Information Retrieval) çoklu ortam verisine

hızlı ve güvenli bir şekilde erişebilecekleri bulut-tabanlı bir sorgulama ve erişim sistemini geliştirmektedir. Proje kapsamında, bulut-tabanlı olmak üzere resim-işleme, resim zenginleştirme, resim filtreleme, meta veri oluşturma, veri güvenliği, veri depolama, veri ön bellekleme, veri madenciliği vb. konularda çalışmalar yapılması planlanmıştır. Proje sonucunda; koleksiyonun kültürel mirasımız olarak değerinin ortaya konulması, korunması ve tanıtılması hedeflenmiştir. Cumhurbaşkanlığı himayesinde, İstanbul Üniversitesi ve TBMM Genel Sekreterliği (Milli Saraylar) işbirliği ile Sultan II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri Projesi gerçekleştirilmiştir.

Sultan II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri Projesi Uygulama Aşamaları

Projenin hazırlık aşamasında, Türkiye’de kültürel miras sektöründe dijital materyaller üreten veya analog materyalleri dijitalleştiren kütüphaneler, arşivler, müzeler ve ilgili kuruluşlar incelenmiş, ulusal ve uluslararası ölçekte geliştirilmiş dijital arşivleme çalışmaları, standartlar, modeller ve literatüre yansıyan iyi uygulama örnekleri gözden geçirilmiştir. Dijital arşivleme çalışmasının yapılabilmesi için gerekli olan çerçeve ve ana faktörler başlıklar hâlinde ele alınarak; yazılım, donanım, personel, yönetim, kurumsal yapı ve paydaşlar gibi bileşenler tanımlanmıştır. Ayrıca dijital arşivin sağlama, yükleme, depolama, veri yönetimi, erişim ve koruma planlama fonksiyonlarına yönelik üst düzey tanımlamalar yapılarak, her fonksiyon için iş akış şemaları hazırlanmıştır.

Proje iki aşamada gerçekleştirilmiştir; birinci aşama fotoğrafların tek tek standartlara uygun olarak dijital ortama aktarılabilmesi için çekim çalışmalarının yapılması, ikinci aşama ise dijitalleştirilen fotoğrafların görüntüleri ile eşleştirilerek erişiminin mümkün hale getirilebilmesi için bibliyografik künye, kataloglama çalışmalarının yapılmasıdır.

Yıldız Fotoğraf Albümleri Dijital Çekim Çalışmaları; Çekim aşamasında konusunda uzman, eğitimli yeterli sayıda personel ile reproduksiyon masası ve ışık sistemi Nadir eserler

kütüphanesine kuruldu. Çalışma konusu olan değerli fotoğraflar gibi bazı nadir eserlerin tarayıcılarla dijitalleştirilmesi uygun olmadığından yüksek donanımlı fotoğraf makinesi stüdyosu kurulmuştur. Çünkü;

✓ Hassas ve kırılğan yapıdaki eserler tarayıcılarla dijitalleştirilmeye uygun değildir.

✓ Hasarlı ve kapakları rahat açılmayan kitaplar tarayıcıda çekilirse, 180 dereceye kadar açmaya zorlayacağından eserde hasar oluşma riski vardır.

✓ Kitap ortasının bombe oluşu sebebiyle tarayıcı cam kapığına tam temas etmeyeceğinden netlik problemleri yaşanmaktadır.

✓ Tarayıcıdaki alan derinliği fotoğraf makinesine göre zayıftır.

✓ Tarayıcı ile çekilen eser ile elde edilen görüntü renkleri fotoğraf makinesi renklerine göre daha soluk ve cansızdır. Fotoğraf makinesi görüntüleri orijinaline en yakın kaliteyi verir.

✓ Tarayıcılar daha çok dijital arşiv oluşturmak için uygundur. Fotoğraf makinesi (orta format teknik kamera) daha iyi ışık performansı sağlaması, daha yüksek alan derinliği sağlaması, daha yüksek dinamik aralık sağlaması ve yüksek çözünürlüğe imkân tanınması sebebiyle özellikle müze eserleri (kitap, fotoğraf, obje) için ideal performans sağlar. Elde edilen görüntüler tıpkıbasım kalitesindedir (Bezirci, 2020, s.95).

Foto 3. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Fotoğraf Makinesi Stüdyosu

Reprodüksiyon masasının özelliği açılır kapanır hidrolik kapaklı camlı sistemdir. Cam özel bir cam olup zararlı UV ışınlarına karşı fotoğraflanacak eserleri %99 koruma sağlayan, %97 ışık geçirgenliğine, en yüksek parlaklık ve kontrasta sahip gerçek renk iletiminde gözle görülebilir fark yaratan nano teknoloji ithal bir camdır.

Işık sistemi İsviçre menşeli uluslararası standartlara sahip hep aynı renk kalitesinde 5500 Kelvin renk ışması veren RFS (Radyo Frekans Sistemi) bir sistemdir. Fotoğraf makinesine bağlı 2 adet ışık kaynağı senkronizasyonlu olarak saniyenin 1/8000 de çalışmaktadır. Bu süre koruma altındaki eserlere minimum sürede maksimum ışık sağlayarak en ideal objektif diyafram değeriyle (f22) homojen ışık sağlamaktadır. Işık kaynakları önüne takılan ışık miktarını dengeleme eşit ağırlıklı dağıtım sağlayan yumuşatıcı aksesuarlar kullanılmıştır.

Fotoğraf makinesi orta format diye sınıflanan yüksek teknoloji ürünü 60 megapiksel bir kameradır. Kamera görüntü çıktı boyutları ham data 8984x7732 piksel olarak Raw format ta sıkıştırılmalı 80MB, sıkıştırmasız 60,5 mega piksel TIFF formatta 200-300 Mb, Jpeg formatta 20 MB fotoğraf üretmektedir. Kamera da takılı prime lens diye tabir edilen zoom olmayan 80 mm ve 120 mm objektifler kullanılmıştır. Eserlerin görüntülenmesinde kamera direkt olarak bir bilgisayara USB 3.0-Fireweri 800 kablo ile bağlanıp çekimler bilgisayar üzerinden kontrollü bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

Eserlerin renk tonları ve spektralleri, renk kontrolleri %18 kodak gri kart, gratag macbeth Color Checker Rendition chart test ünitesi ile sağlanmış olup ekran kalibrasyonları X-rite densitometre ve spekto fotometre ile gerçekleştirilmiştir.

Fotoğrafı çekilecek eser repodüksiyon masasına geldiğinde micro fiber anti statik bez ile silinir nano teknoloji çok ince kıllı özel fırçalarla tozu alınır temizliği yapılır. Çekime geçmeden önce fotoğraf albümü, portfolio yada kitap sırt kısmı incelenir. Sırt kısmının zarar görmemesi için cam altındaki platforma yerleştirilir. Albüm sırt kısmı boşlukta olacak yaylı mekanik

bir sistemle durdurulur. Albüm ortadan ikiye açılır kapak, iç astar sayfası gömlek ya da ebrulu olan sayfalardan çekime başlanır. Kamera tam ortada tepede 90 derecelik dik bir açıyla raylı bir sistemde konumlanmıştır, gerekli ön ayarlar yapıldıktan sonra (renk kalibrasyon, kompozisyon, beyaz ayarı ve gri ayarı, netlik her 10 fotoğrafta tekrar focus Pulling) çekime başlarken albüm kod numarası envanter no özel bir klasörler sistemi olarak bilgisayara girilir. Bir test çekimi yapılır. Bilgisayar ekranında karşılaştırmadan sonra ayarlar sabitlenir her albüm yeni bir kalibrasyon ve ayar demektir. Çekime devam edilir; her 10-12 Fotoğrafta bir referanslar tekrar tekrar kontrol edilir. Albüm iç sayfaları çekimi bittikten sonra beyaz sonsuz özel fon kâğıdı üzerinde 3 açıdan albüm ön arka kapak ve sırt özel ve sabit açılarla fotoğraflanır.

İş istasyonu bilgisayar üzerinde çekilen fotoğraflar sayfa numaraları, renk netlik, beyaz dengeleri, sayfa boşlukları, kenar biyeleri tek tek kontrol edilir. Her şey bir sıraya göre orijinal kaynağa göre gitmelidir. Nadir Eserler Kütüphanesinden bir editör çekilen görüntüleri onaylandıktan sonra 3 farklı formatta görüntü çıktıları alınır network sistemden yedekleme ünitelerine ve bulut teknolojisine aktarılarak yedeklenir (Bezirci, 2020, s.159-163).

Yıldız Fotoğraf Albümleri Bibliyografik Künye/Kataloglama Çalışmaları

Proje kapsamında, Milli Saraylar tarafından görevlendirilen tarih ve sanat tarihi uzmanı personel ve İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'nda görevli kataloglama uzmanı olan kütüphaneciler tarafından yapılan katalog, bibliyografik künye çalışmalarında, fotoğraflarda yer alan her tür detayın azami ölçüde tanımlanmasına, olası tüm arama kriterleri ile bulunabilir üst düzey nitelikte fotoğraf künyelerinin çıkarılmasına özen gösterilmiştir (Bezirci, 2020, s.163). İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından kullanılan Entegre Kütüphane Otomasyon Sisteminde yapılan, Bibliyografik veri girişi işlemleri

AAKK2 (Anglo Amerikan Kataloglama Kuralları 2) ve MARC21 (Machine-Readable Cataloging = Makinece okunabilir kataloglama) standartlarına göre yapılmıştır.

Albümlerin tanımlama alanları kaydedilirken; albüm no., albümün adı, oluşturulma tarihi, fiziksel özellikleri, cilt bilgileri, restorasyon durumu, albümün içindeki fotoğraf sayısı, albümün ilişkili olduğu diğer albümler, albüm hakkında özel notlar, albümü oluşturan stüdyo, albüm konusu ve albüme ilişkin diğer bilgiler tespit edilerek otomasyon sistemine girilmiştir.

Ayrıca, her bir fotoğraf tek tek incelenerek her bir fotoğraf için de ayrı ayrı tanımlama alanı oluşturulmuştur. Fotoğrafların künyelerinin oluşturulması işlemleri sırasında; tür bilgisi, şekil bilgisi, çekildiği tarih (biliniyorsa), birliktelik kodu, erişim bilgisi, sınıflama bilgisi, fotoğrafın adı varsa, biliniyorsa fotoğrafı çeken kişi, fotoğrafın yer/mevki bilgisi, fotoğrafta geçen ilgili kişiler, stüdyo ismi, stüdyo numarası, boyutlar, notlar alanı, koleksiyon bilgisi, fotoğraf konusu öğeleri tespit edilerek otomasyon sistemine girilmiştir.

Proje kapsamındaki teknik çalışmalar işlem sırasına göre şu şekilde özetlenebilir:

- ✓ Dijitalleştirilecek albümlerin tespit edilmesi ve önceliklerine göre demirbaş numaralarının listelenmesi,
- ✓ Tespit edilen albümlerin yayın depolarından, Sayısallaştırma/Dijitalleştirme Bölümüne taşınması ve sayısallaştırılan albümlerin depolarına iade edilmesi,
- ✓ Entegre Kütüphane Otomasyon Sistemi üzerinden kontrol edilerek kataloglamasında olası eksiklik ya da yanlışlıklar varsa tamamlanması ve kataloglanmamış albümlerin kataloglarının yapılması,
- ✓ Her bir albümün, belirlenmiş olan standartlar dikkate alınarak sayısallaştırmasının yapılması, yayının kontrol edilmesi,
- ✓ Sayısallaştırılan ve kontrol edilen yayının belirlenmiş olan formatlara dönüştürülmesi,

✓ Albüm görüntülerinin oluşturulan sistem üzerinden İstanbul Üniversitesi Bulut Sistemine aktarılması.

Yayın türüne göre değişkenlik göstermekle beraber, eserin orijinaline uygun renk ve görüntü kalitesini sağlayacak çözümlük elde etme amacına uygun olarak, Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından oluşturulan, teknik detayları içeren dijital çekim ve kontrol kriterlerine göre çekim işlemleri yapılmış ve kontrol süreçleri gerçekleştirilmiştir. Katalog künye bilgilerinin de, Entegre Kütüphane Otomasyon Sistemi üzerinde eksiksiz bir şekilde kaydedilmesi sağlanmıştır.

Sultan II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri Projesi Sonuçları

Sultan II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri Proje çalışması iki etapta gerçekleştirilmiştir; birinci etap kapsamında 45.000 kare ve ikinci etap kapsamında ise 30.000 kare görüntü çekimi yapılarak toplam 75 bin kare görüntü elde edilmiştir (Bezirci, 2020, s.163). Yaklaşık bir yıl süren proje sonucunda; işlemleri tamamlanan fotoğraflar elektronik ortamdan, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi web sayfası (<https://kutuphane.istanbul.edu.tr/tr/content/iu-sanal-kutuphaneleri>) adresinden erişilebilir hale getirilmiştir. Aşağıdaki foto 4.'de yer aldığı gibi, otomasyon sistemi üzerinden arama kriterlerine göre herhangi bir fotoğraf arandığında; önce solda görüldüğü şekilde fotoğrafın detaylı bibliyografik künye bilgisi ve künye bilgisindeki yayın linkine tıklandığında ise sağda görüldüğü gibi fotoğrafın kendisine erişilebilmektedir.

Foto 4. Sultan II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri Projesi sonuçlarının yer aldığı Entegre Kütüphane Otomasyon Sisteminden örnek bir ekran görüntüsü.

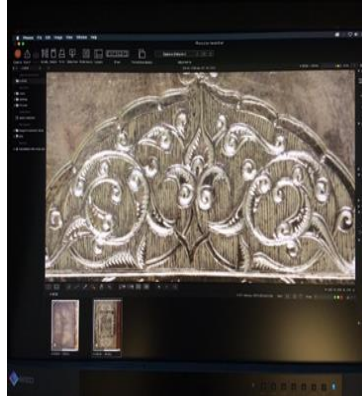
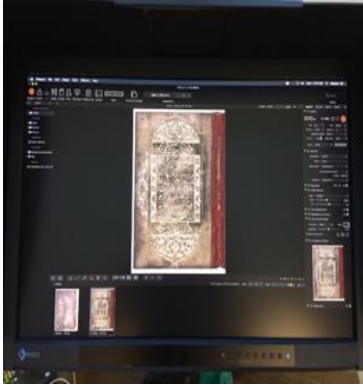

Foto 5. Bir eserin fotoğraf makinesi çekimi sonrası gözle görülemeyen detayı yansıtan görüntüsü

Foto 5’de görüldüğü gibi, proje kapsamında dijitalleştirilen fotoğraflar, kullanılan yüksek nitelikli teknolojinin sunduğu imkanlarla yaklaşık iki katı oranında (örneğin 50X70 cm. boyutundaki bir fotoğraf yüksek çözünürlüklü ise 100x140 cm.’ye kadar) büyütülebilmekte herhangi bir noktaya odaklanılarak, çıplak gözle görülmeyen yüzlerce ayrıntı bile görülebilmekte, defalarca büyütülse de görüntü kaybı oluşmamaktadır. “Fotoğraflara bir fotoğraf sanatçısı, bir sanat tarihçisi gözüyle yaklaşıldığında; bu fotoğrafları çekenin çekimlerini tesadüfen yapmadığı, araştırmacıya sadece fotoğrafta yer alan canlıyı veya nesneyi değil, arkadaki tonlarca detayı da aktardığı görülmektedir” (Ak,2020).

Fotoğraf albümlerinden kamu kurum ve kuruluşları, özel kurum ve kuruluşlar, kültür ve siyasi tarih, dış politika, mimarlık, sanat tarihi, fotoğrafçılık, arşivcilik, antropoloji, sosyoloji, eğitim ve mühendislik alanlarında çalışan veya eğitim gören akademisyen ve araştırmacılar ile öğrenciler faydalanmaktadır. Albümlerin dijitalleştirilmesi projesi sonucu oluşan erişim kolaylığı sayesinde kullanım ve fayda oranının artacağı öngörülmektedir. Nitekim, İstanbul Üniversitesi Entegre Kütüphane Otomasyon Sistemi üzerinden, Projenin erişime açıldığı ilk ay olan Mart 2020 tarihi verilerine bakıldığında; sistemin katalog tarama modülü olan Portfolio'ya 18.261 kişi bağlanmış ve albüm kodları filtresiyle 8132 adet sayfa fotoğraf görüntülenmiştir. Kütüphane koleksiyonunun çok çeşitli olduğu, Yıldız Fotoğraf Albümlerinin sadece koleksiyonun bir bölümü olduğu düşünüldüğünde; sisteme giriş yapan 18.261 araştırmacının, albüm koleksiyonundan toplam 8132 fotoğraf incelemiş olması, Projenin erişime açıldığı ilk ay olduğu da dikkate alındığında ilgi, kullanım ve fayda düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca, İstanbul Üniversitesi ve Kütüphane kurumsal sosyal medya hesaplarında (facebook, twitter, instagram) Projenin, ilk duyurulduğu Nisan 2020 ilk haftası ortalama 400-500 beğeni, paylaşım, görüntüleme oranları ve olumlu yorumlar da ilgi ve fayda düzeyinin göstergesidir.

Sonuç ve Değerlendirme

Değerli ve hassas kaynakları kaydetme ve paylaşma gibi geleneksel kavramlar, sayısal dünyada önemli bir dönüşüm geçirmektedir. Teknolojiye uyum sağlayarak altyapı olanaklarını geliştiren kültürel bellek kurumları, kültürel miras değerindeki eserlerin daha etkin korunması, bu eserlerin ihtiyaç duyabilecek farklı araştırmacı kitleleri ile buluşturulmasını ve yönetim süreçlerini bilgi çağının gelişmelerine uygun olarak sağlamaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojisinde yaşanan sürekli gelişim, yeni dünya düzeni oluştururken kültürel bellek kurumları da bu gelişmelere uyum sağlayarak geleneksel yaklaşımlarının dışına çıkmış, dijitalleştirme ve dijital koruma giri-

şimlerine başlamışlardır. Bu girişimler kapsamında, kültürel miras olan eserlerin dijital ortama aktarılması ve kıymetli eserlerin dijital ortamda kalıcılığının sağlanması önemlidir. Sayısallaştırma, içeriği korumak için bir tür sigorta sağlayabilmektedir.

Bu çerçevede, Sultan II. Abdülhamit Han'ın Yıldız Fotoğraf Koleksiyonu'nun dünyanın çeşitli ülkelerinde, çekildiği dönemin rejimlerini, sosyal ve siyasal yapılarını belgeleyen değerli bilgi kaynakları olması sebebiyle muhafaza ve kullanım koşulları son derece önemlidir. Bu değerli kültür hazinesinin son teknoloji ile dijitalleştirilerek, kullanıcıların hem fotoğraflara ait meta verilerini hem de fotoğraf içeriklerini birlikte sorgulayarak çoklu ortam verisine hızlı ve güvenli bir şekilde erişebilecekleri, bulut-tabanlı bir sorgulama ve erişim sistemi geliştirilmiştir.

Bu proje, "dönemin yöneticilerinin dar kalıplar içerisinde hareket etmediklerini, sahip olduğumuz medeniyetin, kültürün, imkanların dünyaya yön verecek, ışık olacak ve rehberlik edecek değerde olduğunu göstermektedir. Proje, araştırmacılara felsefi açıdan da fikir veren, motivasyon kaynağı olan bir projedir. Proje süreci sonucunda üretilen verilerin tek tıkla kolayca erişilebilir hale gelebilmesi için çalışmaların perde arkasında uzun süreli hazırlık aşamaları ve yoğun bir emek yer aldığı görülmektedir" (Ak,2020).

Sayısallaştırma standartlarına göre gerçekleştirilen sayısal dönüşüm projeleri, yalnızca anında erişim ve kullanım için kopyalar sağlamakla kalmaz, aynı zamanda uzun vadeli sayısal koruma gerektiren arşiv ana dosyaları şeklinde yeni bir değerli varlık oluşturur. Sultan II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri Proje çalışması da bilimsel çalışmalara ışık olacak nitelikte yeni bir kaynak oluşturmuştur. Dolayısıyla bu kıymetli görsel hazinenin dijitalleştirilmesi, bibliyografik künyelerinin yapılması ve elektronik ortamda erişime açılmasının çeşitli açılardan önemli olduğu anlaşılmaktadır;

✓ Koleksiyonun gelecek nesillere aktarılması, kültürel miras değerlerinin korunması ve dijital erişiminin oluşturulması,

- ✓ Dijital arşiv malzemesi kullanılarak internet üzerinden uygulamanın interaktif hâle dönüştürülmesi,
- ✓ Dönemin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi tarihinin fotoğraf koleksiyonu üzerinden okuma, yorumlama ve tespit etme fırsatının araştırmacılara sunulması,
- ✓ Bugüne kadar ülkemizde kurumsal olarak üretilmiş olan kültürel miras çerçevesinde değerlendirilebilecek dijital kaynaklara örnek oluşturması,
- ✓ Bu projenin çıktılarının, ülkemizin uluslararası arena-daki prestijine ve marka değerine katkı sağlaması.
- ✓ Dijital erişime açılan koleksiyonun yurt içi ve yurt dışında çeşitli konseptler dâhilinde sergi, yayın, belgesel vb. etkinliklerle geniş kitlelere ulaştırılmasının sağlanması.

Proje sonucunda; Sultan II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri koleksiyonunun kültürel mirasımız olarak değeri ortaya konulmuş, korunması, tanıtılması ve internet ortamında zaman ve mekandan bağımsız olarak araştırmacı tarafından kolaylıkla erişilebilir olması sağlanmış, aynı zamanda bilimsel çalışmalara katkı ve kolaylık etkisi oluşturulmuştur.

Kaynaklar

- Ak, Mahmut, Erişim Tarihi; 08.04.2020,
<https://www.istanbul.edu.tr/tr/haber/prof-dr-ak-ii-abdulhamid-hanin-yildiz-albumlerinin-dijitallestirilmesi>.
- Atasoy, Nurhan (2007), *Yıldız Sarayı Fotoğrafları Albümlerinden Yadigâr-ı İstanbul*, İstanbul: Akkök Yayınları, s.8-9.
- Atasoy, Nurhan (2009), *Sultan II. Abdülhamid'in Aile Albümü*, "Görsel Tarihin Tapusu", Hakan Yılmaz (Ed.), İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Bezirci, Pervin (2018). "Dünya üniversite kütüphanelerinde mükemmellik örnekleri ve gelecek", *Yükseköğretim Dergisi*, 8(2), 234-246.
- Bezirci, Pervin (2020), *Geçmişten Geleceğe Açılan Kapı: İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi 2012-2020*, İstanbul: Hiperyayın.
- Bezirci, Dedeler, P., Bostancı, E. ve Gürel, N. (2012)."Nadir Eserlerin

- Dijitalleştirilmesi ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kütüphanesi Nadir Eserleri Dijitalleştirme Projesi Örneği", *E-Bilim ve Bilgi Yönetimi*, 3. Uluslararası Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu 20-21 Eylül 2012,, Yay. Haz., S. Kurbanoglu, Umut Al, Phyllis Lepon Erdoğan, Yaşar Tonta, Nazan Özenc Uçak, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 2012.
- Conway, P. (2010). "Preservation in the age of Google: digitization, digital preservation, and dilemmas". *Library Quarterly*, 80 (1), 61-79.
- Cope, B. ve Kalantzis, M.(2010). "From Gutenberg to the Internet: How digitization transforms culture and knowledge". *Logos*, 21(1-2), 12-39
- Coyle, K. (2006). "Managing technology: one world digital", *The Journal of Academic Librarianship*, 32 (2), 205-207.
- Darçın Şahin, İ. (2010). *Yerel kültür mirasının dijitalleştirilmesi ve halk kütüphaneleri: Yalova örneği*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Deren, A.S. (2006). *Sanal ortamda kültürel miras enformasyon sistemlerinin kurulması ve Türkiye için durum analizi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dördüncü, M. Bahadır (2006), *II. Abdülhamid Yıldız Albümleri Mekke-Medine*, İstanbul: Yitik Hazine Yayınları.
- Eke, H. N. (2011). "Digitizing resources for University of Nigeria repository: Process and challenges". *Webology*, 8 (1), 1-19
- Forde, H. (2007). *Preserving archives*. London: Facet Publishing.
- Greene, Trish (2010). *The Abdülhamid II Photo Collection: Orientalism and Public Image at the End of an Empire*, Erişim Tarihi, 09.04.2020, <https://www.semanticscholar.org/paper/The-Abdu%CC%88lhamid-II-Photo-Collection%3A-Orientalism-at-Greene/2f34139ae9ab36dffec63c651dab59eb41d3fa92>.
- Hendriks, K. B. (1984). *The preservation and restoration of photographic in archives and libraries: A RAMP study with guidelines*. Paris:

UNESCO.

- Kocaışık, Dilruba ve Uslu Sinanlar, Seza (2015). "Sultan II. Abdülhamid Albümleri'nin Yıldız Sarayı ve Yapıları Ekseninde İncelenmesi", *II. Uluslararası Güzel Sanatlar Bilimsel Araştırma Günleri, Özlem Özaltunoğlu (ed.)*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Millar, L. A. (2010). *Archives: Principles and practices*. London: Facet publishing.
- Matusiak, K. K., & Johnston, T. K. (2012). "Digitization as a preservation strategy: Saving and sharing the American Geographical Society Library's historic nitrate negative images". Luciana Duranti ve Elizabeth Shaffer (yay. haz.). In *The Memory of the World in the Digital Age: Digitization and Preservation: An International Conference on Permanent Access to Digital Documentary Heritage conference proceedings* (pp. 1173-1188).